

АНОТАЦІЯ

Мукан Наталія, Гао Феї. Мотивування HR-менеджерів до розвитку психолого-педагогічної компетентності в умовах корпоративного навчання.

Стаття присвячена висвітленню проблеми заохочення HR менеджерів до розвитку психолого-педагогічної компетентності. Мета статті полягає в обґрунтуванні мотивування HR менеджерів до розвитку психолого-педагогічної компетентності як педагогічної умови в рамках корпоративного навчання. Обґрунтовано роль і значення психолого-педагогічної компетентності у професійній діяльності HR менеджерів. Виконано аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, що висвітлює різноманітні аспекти розвитку професійної компетентності HR менеджерів, особливості розвитку мотивації, впливу організованого навчання для заохочення HR-менеджерів до розвитку психолого-педагогічної компетентності, педагогічні умови тощо.

Обґрунтовано поняття «педагогічні умови», «психолого-педагогічна компетентність», «мотивація HR менеджерів до розвитку психолого-педагогічної компетентності», представлено особливості та зміст її реалізації (зміст, завдання, форми організації навчання та методи, особливості діяльності учасників, очікуваний результат, показники розвиненості). Наведено приклади організації навчання за допомогою використання потенціалу семінару, тренінгу, рольових та бізнес-ігор, тім-білдінгу та роботи в команді тощо.

На основі виконаного дослідження сформульовано висновок про те, що розвиток мотиваційного компоненту психолого-педагогічної компетентності HR менеджерів у рамках корпоративного навчання можливий за умови обґрунтування його теоретичних основ, а також специфіки реалізації такої педагогічної умови як заохочення HR менеджерів до розвитку психолого-педагогічної компетентності, а також вибору відповідних організаційних форм навчання та методів.

Ключові слова: HR менеджер, корпоративне навчання, професійна компетентність, розвиток психолого-педагогічної компетентності, мотиваційний компонент, педагогічна умова, семінар, тренінг, рольові та ділові ігри, тім-білдінг та командна робота.

УДК 378

Наталія Яременко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0009-0001-4594-3753

DOI 10.24139/2312-5993/2023.10/027-038

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті з'ясовано особливості надання психологічної підтримки учням початкової школи в умовах війни. Запропоновано види роботи з молодшими школярами щодо надання їм психологічної підтримки (психологічний захист, копінг-стратегії). Представлено види механізмів психологічного захисту. Охарактеризовано й надано приклади ефективних копінг-стратегій для дітей молодшого шкільного віку у процесі надання їм психологічної підтримки. Запропоновано інструменти та рекомендації для батьків щодо психологічної підтримки молодших школярів в умовах війни щодо взаємодії та спілкування з ними.

Ключові слова: *учні початкової школи, психологічна підтримка, умови війни, психологічний захист, копінг-стратегії.*

Постановка проблеми. Війна призвела до того, що багато дітей змушені навчатися в бомбосховищах, а багато інших зазнали травми через те, що стали свідками військових злочинів, втратили батьків або були змушені покинути свої домівки. А відтак, стає актуальною проблема психологічної підтримки дітей, які постраждали від російської агресії, зокрема учнів початкової школи. Війна завжди залишає свій слід на дітях. Психологічні травми, отримані внаслідок військових конфліктів, можуть супроводжувати людину протягом усього життя.

Аналіз актуальних досліджень. Більшість досліджень дітей та їхньої освіти під час і після військового конфлікту проводяться такими гуманітарними організаціями, як Save the Children, ООН і ЮНІСЕФ. У вітчизняному науковому просторі проблема психологічної підтримки учнів початкової школи в умовах війни недостатньо представлена. Так, окремі аспекти знаходимо в наукових розвідках таких українських дослідників, як В. Андрєєнкова, Т. Войцях, І. Гриців, В. Мельничук, Н. Сабліна, О. Флярковська, Т. Харківська (теоретичні та практичні засади психосоціальної підтримки освітян для отримання ними терапевтичного захисту) (Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу, 2023); Н. Атаманчук (особливості використання арт-технік у роботі з дітьми під час війни) (Атаманчук, 2022); Н. Греса (психологічна допомога дітям під час війни на рівнях сприйняття: раціональна свідомість, образне мислення, емоції та тіло) (Греса, 2022); В. Зливков, С. Лукомська, Н. Євдокимова, С. Ліпінська (аналіз сучасних зарубіжних і вітчизняних теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо психологічної допомоги дітям війни) (Зливков, Лукомська, Євдокимова, Ліпінська, 2023); О. Петренко (інформаційно-технологічне забезпечення психолого-педагогічної підтримки дітей під час війни) (Петренко, 2022); Д. Романовська (психологічна допомога у закладах освіти в період війни: запити, методики, алгоритми дій) (Романовська, 2022); М. Слюсаревський, Л. Григоровська (опис роботи Інституту соціальної та політичної психології НАПН України щодо психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах війни) (Слюсаревський, Григоровська, 2022).

Мета статті – з'ясувати особливості надання психологічної підтримки учням початкової школи в умовах війни.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у статті було використано комплекс взаємодоповнюючих методів, як-от: аналіз, узагальнення, систематизація, порівняння.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, вважаємо за необхідне зазначити, що задля розуміння особливостей розвитку дитини у воєнному чи післявоєнному середовищі, ми маємо застосувати соціально-екологічну перспективу (Bronfenbrenner, 1979), яка враховує не лише прямі наслідки війни для окремої дитини, але й змінні в проксимальному та дистальному відділах середовища, включаючи сім'ю та громаду (Reed, Fazel, Jones et al., 2017).

Загальновідомим є той факт, що сучасні війни впливають на всі аспекти існування й розвитку країни і, як правило, пов'язані з низкою факторів ризику на різних екологічних рівнях, наприклад, нестача ресурсів для забезпечення охорони здоров'я, розпад шкільної системи, а також збільшення рівня насильства в суспільстві. Наголосимо, що діти особливо чутливі до такого накопичення стресорів: фактично існує багато доказів зв'язку доза-реакція між кількістю стресорів, які відчують діти, та їхніми порушеннями в різних сферах адаптації, таких як психічне та фізичне здоров'я, академічні досягнення і соціальні відносини (Catani, Gewirtz, Wieling et al., 2010).

За даними порталу [«Діти війни»](#), створеного українським урядом, росія примусово депортувала майже 20 тисяч українських дітей. Деякі правозахисні групи називають ще більші цифри. Станом на 6 травня 2023 року в Україну повернули лише 364 дитини. Понад 19 тисяч залишаються в росії, примусово всиновлені в російські родини та навчаються в російських школах (*Діти війни*).

Діти часто стають агресивними перед обличчям тривожних подій. Якщо це станеться, спочатку важливо визначити, що викликає агресивну реакцію дитини – тоді можна буде визначити найкращий спосіб дій.

У даній статті ми не класифікуватимемо дітей за типом травми, яку вони зазнали, чи це депортація, чи проживання на прифронтовій території, чи загибель рідних, чи зазнання насильства. Безперечно, що різні сценарії можуть стати травматичним досвідом, і в усіх випадках дітям найбільше потрібна емоційна безпека та психологічна підтримка.

Переконані, що більшість українських дітей сьогодні мають певний травматичний досвід через повномасштабне вторгнення рф на території нашої країни. Це можуть бути як прямі травми, так і непрямі

(постійне відчуття небезпеки, повідомлення про повітряний наліт і занепокоєння батьків, переживання за рідних, які воюють, страх смерті). Більшість деструктивних чинників, які впливають на психоемоційний стан дитини, підсилюються інформаційними матеріалами, які пропонуються ЗМІ. На жаль, повністю уникнути інформаційного перевантаження дитини не є можливим.

Вважаємо, що надавати психологічну підтримку учням початкової школи в умовах війни насамперед повинен спеціаліст – психолог. Водночас, він не може бути постійно поряд із дитиною, а відтак, як учителі, так і батьки мають оволодіти методиками та прийомами надання такої допомоги молодшим школярам, а також необхідно навчити дитину використовувати методи самопідтримки, знаходити власний ресурс для подолання стресу та підвищення рівня стресостійкості.

Важливо пояснити, що відчувати гнів – це нормально дітям, які стають агресивними до себе чи до інших. Але також важливо пояснити, що існують різні способи вираження цього гніву. Неприпустимо проявляти агресію таким чином, щоб завдати шкоди іншим. Таким чином, завдання вчителя й батьків – дати дитині інструменти, щоб спрямувати цю агресію інакше: через вираження своїх почуттів, виконання дихальних вправ, рвання паперу, залучення до фізичної активності тощо.

Якщо гнів дитини здається ірраціональним – наприклад, якщо дитина сердиться на свого тата, який далеко, або якщо вона відмовляється розмовляти зі своїм татом – важливо подумати про те, як дитина спілкується зі своїм татом, чи знає вона, чому їхнього тата в цей момент немає з ними. Іноді ми намагаємося захистити наших дітей, приховуючи інформацію або пояснення, які здаються важкими. Але це може змусити дитину почуватися відстороненою та покинутою.

Отже, у даній науковій розвідці пропонуємо також інші види роботи з молодшими школярами щодо надання їм психологічної підтримки.

На основі аналізу наукових джерел можемо стверджувати, що вчені пропонують сьогодні два види опрацювання особистістю негативних переживань, які є найбільш вивченими, як-от:

- психологічний захист;
- копінг-стратегії (або стрес-долаюча поведінка).

Охарактеризуємо запропоновані методики. Так, психологічний захист розуміється як сукупність неусвідомлюваних психічних процесів, що убезпечують психіку людини від негативних і деструктивних впливів внутрішньопсихічних та зовнішніх імпульсів.

Ураховуючи наукові дослідження З. Фрейда та А. Фройд виокремлюють такі захисні механізми: витіснення, регресію, реактивне утворення, ізоляцію, анулювання, проєкцію, інтроєкцію, самоушкодження, альтруїстичну капітуляцію, сублімацію.

До того ж, у психологічній науці є два погляди на сутність психологічного захисту:

1) психологічний захист – засіб мінімізації впливу емоційної напруги, що дає змогу оберігати психіку від травм (А. Фройд, З. Фройд, К. Хорні, Е. Еріксон, К. Г. Юнг, О. Арестова, Ф. Василюк, Ф. Перлз, Е. Фромм);

2) психологічний захист – непродуктивна форма розв'язання внутрішньоособистісних конфліктів (О. Кьорнберг, Х. Кохут, В. Райх, Г. С. Салліван).

У межах розгляду питання психологічного захисту вважаємо за доцільне також звернутися до класифікації Дж. Вайланта механізмів психологічного захисту. На думку вченого, психологічний захист – це форма ієрархічного континуума, що пов'язаний із психоаналітичним рівнем розвитку. Дж. Вайлант поділяє механізми психологічного захисту на патологічні, незрілі, невротичні і зрілі (рис. 1). Типовими прикладами захистів є заперечення, фантазії, раціоналізація, регресія, ізоляція, проєкція та зміщення (Vaillant, 1993).

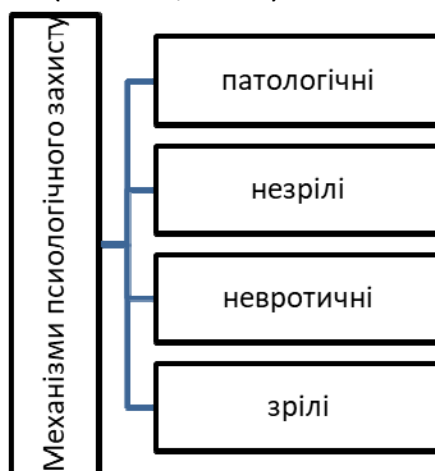

Рис. 1. Види механізмів психологічного захисту за Дж. Вайлантом

Вище нами було запропоновано два види опрацювання особистістю негативних переживань – психологічний захист та допінг-стратегії. Звернемося до пояснення сутності та характеристики допінг-стратегій. У сучасній науковій психології виокремлюють три підходи дослідження копінгових стратегій: психодинамічний, диспозиційний та ситуаційний.

Так, представники психодинамічного підходу в основу природи психологічних захистів поміщають традиційні психоаналітичні уявлення. Відповідно, у межах даного підходу виділяють три види дій під час використання механізмів адаптації, як-от: подолання, захист, уникнення.

Отже, копінгами називають свідомі Его-процеси, спрямовані на продуктивну адаптацію особистості в нестандартних ситуаціях, натомість психологічні захисти не усвідомлюються та призводять до пасивної адаптації.

Прихильники диспозиційного підходу (A. G. Billings, R. H. Moos) трактують копінги як відносно стабільні риси особистості або стиль її поведінки, тенденцію реагувати на стресові події певним чином (Moos, Billings, 1982). Велике значення в межах даного підходу належить стійким індивідуальним особливостям і властивостям особистості як чинникам подолання стресу.

Згідно із ситуаційним підходом, копінги – це динамічний процес, специфіка якого визначається не лише ситуацією, але й стадією розвитку конфлікту, зіткнення суб'єкта із зовнішнім світом (С. Фолкман, Р. Лазарус). Копінги є сумою когнітивних і поведінкових зусиль, необхідних людині для зменшення впливу стресу (Lazarus, Folkman, 1984).

Зауважимо, що науковці, які вивчали допінг з точки зору ситуаційного підходу, виділяли різні види копінгу. На рис. 2 пропонуємо узагальнену класифікацію копінгу.

Задля ефективної та успішної адаптації до стресових ситуацій необхідні відповідні копінг-ресурси (рис. 3).

Іншими словами, як вважають Р. Л. Репетті, С. І. Тейлор та Т. І. Сімен, копінгові ресурси – це потенціальні копінги, як-от: оптимізм, висока адекватна самооцінка, компетентність і соціальна підтримка, які дозволяють людині успішно долати стреси, тобто без негативного впливу на її психічне та фізичне здоров'я (Repetti, Taylor, Seeman, 2002).

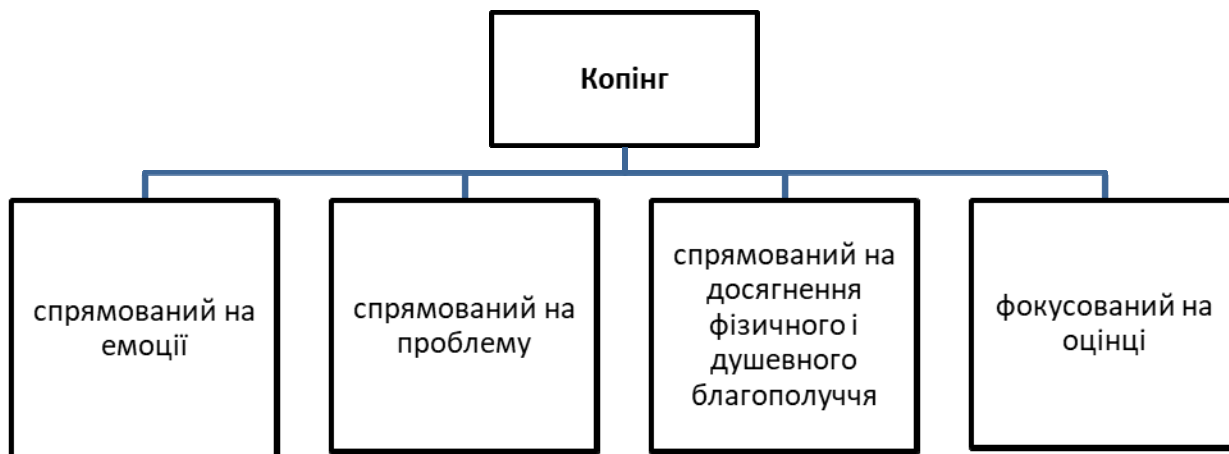

Рис. 2. Види копінгу: узагальнена схема

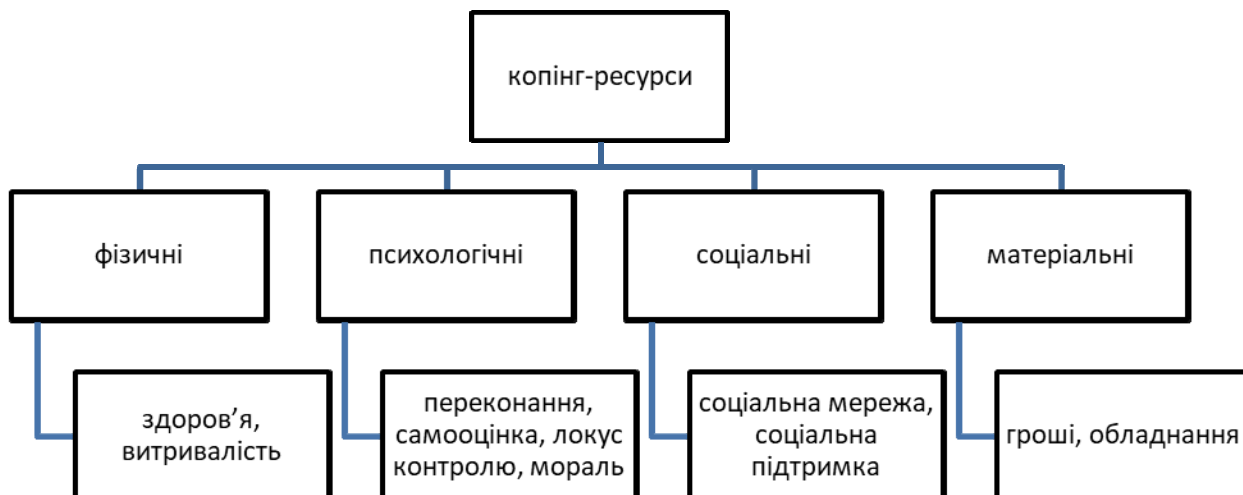

Рис. 3. Копінг-ресурси (Lazarus, Folkman, 1984)

До того ж, учені виокремлюють функціональні та дисфункціональні копінгові стилі. Відтак, функціональні (ефективні) копінгові стилі є безпосередніми спробами подолати проблему, а дисфункціональні (неефективні) стилі є непродуктивними стратегіями.

І. Фриденберг та Р. Льюїс запропонували класифікацію копінгових стратегій, у якій виокремили три категорії: звернення до інших (звернення до інших за підтримкою), непродуктивний копінг (стратегії уникнення) і продуктивний копінг (працювати над проблемою, зберігаючи оптимізм, соціальний зв'язок з іншими і життєвий тонус) (Frydenberg, Lewis, 2000).

Погоджуємося з тим, що дітей необхідно вчити керувати власними емоціями, зокрема розвивати та формувати навички подолання, які можуть допомогти протистояти страхам, заспокоїтися та підбадьоритися.

Отже, нижче подамо приклади копінг-стратегій для дітей молодшого шкільного віку, які, на наш погляд, будуть ефективними у процесі надання їм психологічної підтримки, як-от:

- 1) вербалізація відчуттів;
- 2) дихальні вправи;
- 3) прості фізичні вправи;
- 4) будь-яка творчість;
- 5) читання книжки;
- 6) будь-які ігри;
- 7) музика
- 8) перегляд смішних відео;
- 9) позитивні розмови з собою;
- 10) танці;
- 11) можливість побути в спокійному безпечному місці;
- 12) уміння просити про допомогу;
- 13) уміння говорити про свої проблеми;
- 14) уміння створювати план дій.

У межах даної статті також вважаємо за доцільне запропонувати інструменти для батьків щодо психологічної підтримки молодших школярів в умовах війни щодо взаємодії та спілкування з ними.

Існує думка, що кожен батько повинен навчитися розпізнавати та полегшувати стрес своєї дитини, але тільки в тому випадку, коли ступінь травми це дозволяє, тобто коли травма є серйозною ключовою все ж таки має залишатися психотерапія.

Відтак, для формування в батьків навичок надання психологічної підтримки своїм дітям, на нашу думку, можна батьків об'єднувати у спеціальні групи, де вони можуть отримати безкоштовні консультації експертів. Такі групи можуть виконувати превентивну функцію, тобто здійснювати заходи профілактики стресів та підтримки під час війни та після неї.

На основі аналізу й узагальнення існуючої наукової літератури пропонуємо рекомендації для батьків дітей молодшого шкільного віку у воєнний час, серед яких:

1. налагодження постійного спілкування з дитиною. Коли в дітей виникають запитання, слід відповідати на них чесно, і водночас просто й з упевненістю. обов'язковою вимогою є вислуховування відповідей дітей про те, що вони думають про події, що відбуваються. Не варто ігнорувати почуття дитини, особливо страх. Діти мають усвідомити, що страх – це нормально, але вони все одно повинні продовжувати жити. Доречними будуть у такі випадках чіткі й конкретні беззаперечні формулювання, які не залишають місця для сумнівів, наприклад: «Я завжди буду піклуватися про вас».

2. облаштування дому як емоційно безпечного місця для дитини. Потрібно проводити значну частину сімейного часу з дитиною, особливо під час війни, граючи в ігри, читаючи або просто тримаючи дитину поруч.

3. обмеження кількості новин, які дитина дивиться під час війни. Варто вимикати телевізор або радіо, коли йде трансляція про війну. Не потрібно приховувати від дітей те, що відбувається у світі, але й не потрібно постійно розповідати їм історії про війну. Доцільно прибрати подалі журнали та газети, які містять багато фотографій про війну або страшні обкладинки. Необхідним є стеження за тим, як дитина користується Інтернетом, щоб переконатися, що вона не відвідує сайти, які містять криваві або сенсаційні розповіді про війну.

4. усвідомлення того факту, що стреси війни можуть посилити щоденні стреси. Як правило, діти знаходять собі раду, коли невдало складають іспит, пишуть контрольну роботу, потерпають від кепкування, але в умовах війни вони можуть відповісти гнівом або поганою поведінкою на стрес, який зазвичай їх не дратує. У такому випадку їм необхідно наголосити на тому, що батьки просто очікують, що вони зроблять усе можливе.

5. складання та дотримання розпорядку дня під час війни. Дітей заспокоює регулярний графік. Іншими словами корисним буде, наприклад, виконання домашнього завдання в певний час. Коли вдома все стабільно та зрозуміло, то й легше тоді впоратися з нестабільною ситуацією у світі.

6. необхідність піклування батьків про себе. Якщо батьки не піклуються про себе, не відпочивають вчасно, не відновлюють свої сили, то в них залишається менше терпіння та креативності, що так необхідно дітям, щоб переконати їх у безпеці. Здорові батьки – запорука успішного піклування про дитину.

7. Налаштування дитини на те, що все буде добре. Необхідно запевнити дитину, що вона буде захищена. Для цього варто скласти план на випадок надзвичайних ситуацій для сім'ї та поділитися його частинами, які будуть зрозумілими дитині. До того ж, слід донести до дитини план дій на випадок надзвичайних ситуацій у школах, підготувати її до того, що деякі школи закриваються в разі надзвичайної ситуації з дітьми всередині, і діти повинні знати, що вони будуть захищені в школі, навіть якщо вони не з батьками.

8. Постійне спостереження за дітьми, щоб не пропустити ознаки страху та тривоги, які діти, можливо, не зможуть передати словами. Для цього корисним буде заохочення дітей писати історії або малювати малюнки, які показуватимуть, що вони відчують, якщо вони не можуть передати свої почуття словами. За необхідності допомоги в розшифруванні малюнків чи історій дітей можна звернутися до кваліфікованого спеціального фахівця – психолога.

9. Заручення допомогою дитини. Те, що діти маленькі, не означає, що вони не можуть виконувати роботу, яка відповідає їхньому вікові, наприклад, накривати на стіл або прибирати в кімнаті. Якщо діти знають, що їм належить зіграти певну роль і що вони можуть допомогти, вони почуватимуться більш контрольованими та впевненішими.

10. Розгляд речей із позитивної точки зору для дитини. Можливо, ні дорослі, ні дитина раніше не переживали війни, але діти мають знати, що війни закінчуються. Коли йдеться про погані часи, слід переконатися, що обов'язково йтиметься про хороші часи в майбутньому.

У результаті проведеного дослідження можемо стверджувати, що психологічну підтримку в умовах війни дитина повинні отримувати постійно. У зв'язку з цим, переконані, що спілкування між сім'ями та школою має важливе значення для повернення уваги до проблем, пов'язаних із війною, з якими можуть стикатися діти.

Наприклад, це може бути спільно вироблена стратегія допомоги учням початкової школи. Так, можна визначити альтернативні маршрути до школи та зі школи, а також шляхи швидкого реагування на небезпеку. Працівники школи, у свою чергу, повинні завжди мати наготові запасні плани для навчальних будівель на випадок, якщо щось трапиться з тим приміщенням, у якому вони знаходяться. Всі вчителі повинні оволодіти навичками першої психологічної допомоги травмованим війною дітям.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, у статті нами було зацентровано на найбільш проблемних ситуаціях, які можуть виникнути у процесі навчання під час війни. Насамперед, це роль учителів і батьків у психологічній підтримці та допомозі учнів початкової школи. Доведено, що необхідний пошук балансу між «війною» і «миром», тобто як учителям, так і батькам під час війни необхідно навчитися тримати рівновагу у взаємодії з молодшими школярами не заперечуючи ні війну, яка й далі триває, ні надмірно акцентуючи на ній.

На подальше вивчення потребують питання збереження ментального здоров'я учнів у процесі навчання в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА

- Атаманчук, Н. М. (2022). Психологічна підтримка дітям під час війни: ресурс арт-терапії. *Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти*: зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., (14 – 15 квіт. 2022 р.) Кам'янець-Подільський: Вид. Ковальчук О.В. (Atamanchuk, N. M. (2022). Psychological support for children during the war: Art therapy resource. *Actual problems of continuity of preschool and primary education*: Coll. materials of VIII International. scientific-practical. conf., April (14 - 15. 2022). Kamianets-Podilskyi: Ed. Kovalchuk O. V.).
- Греса, Н. В. (2022). Психологічна допомога дітям під час війни. *Особистість, суспільство, війна*: тези доп. учасників міжнар. психол. форуму (м. Харків, 15 квіт. 2022 р.). Харків: ХНУВС, сс. 37-39. (Gresa, N. V. (2022). Psychological assistance to children during the war. *Personality, society, war*: abstracts. International participants. Psychol. Forum (Kharkiv, April 15, 2022). Kharkiv: KNUVS, ss. 37-39).
- Діти війни*. Режим доступу: <https://childrenofwar.gov.ua/en/> (*Children of war*. Access mode: <https://childrenofwar.gov.ua/en/>).
- Зливков, В., Лукомська, С., Євдокимова, Н., Ліпінська, С. (2023). *Діти і війна*. Київ.-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. (Zlyvkov, V., Lukomska, S., Ievdokymova, N., Lipinska, S. (2023). *Children and war*. Kiev.-Nizhyn: Publisher of PE Lysenko M. M.).
- Петренко, О. (2022). Психолого-педагогічної підтримки дітей під час війни: інформаційно-технологічне забезпечення. *Інноватика у вихованні*, 15, 67-76 (Petrenko, O. (2022). Psychological and pedagogical support of children during the war: information and technological support. *Innovation in education*, 15, 67-76).
- Романовська, Д. Д. (2022). Психологічна допомога у закладах освіти в період війни: запити, методики, алгоритми дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, (1), 148-152 (Romanovskaya, D. D. (2022). Psychological assistance in educational institutions during the war: requests, techniques, algorithms of action. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: Psychology*, (1), 148-152).
- Слюсаревський, М. М., Григоровська, Л. В. (2022). Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129> (Slyusarevskiy, M. M., Grygorovska, L. V. (2022). Psychological support for

- participants in the educational process in the conditions of war. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 4 (1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129>
- Arar, K., Örucü, D., Gümüş, S. (2022). *Educational leadership and policy studies in refugee education: a systematic review of existing research. Educational Review*, pp. 1-25.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Buldu, M. (2009). Five-to 8-year-old Emirati children's and their teachers' perceptions of war. *Journal of Research in Childhood Education*, 23 (4), 461-474.
- Catani, C., Gewirtz, A. H., Wieling, E. et al. (2010). *Child Dev.*
- Frydenberg, E., Lewis, R. (2000). Teaching Coping to adolescents: when and to whom? *American Educational Research Journal*, 37, 727–745.
- Lazarus, R. S., Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Moos, R. H., Billings, A. G. (1982). Conceptualizing and measuring coping resources and processes. *Handbook of stress: Theoretical and clinical aspects*, 2, 212-230.
- Reed, R. V., Fazel, M., Jones, L. et al. (2017). *Lancet*.
- Repetti, R. L., Taylor, S. E., Seeman, T. E. (2002). Risky families: family social environments and the mental and physical health of offspring. *Psychological bulletin*, 128 (2), 330-340.
- Vaillant, G. E. (1993). *The wisdom of the ego*. Cambridge: Harvard University Press.

SUMMARY

Yaremenko Nataliia. Features of psychological support for primary school students in war conditions.

The article identifies the peculiarities of providing psychological support to primary school students in war. Types of work with younger students are offered to provide them with psychological support (psychological protection, coping strategy). Types of mechanisms of psychological protection are presented. Examples of effective coping strategies for young children in the process of providing them psychological support are characterized and provided. Tools and recommendations for parents on the psychological support of younger students in the conditions of war on interaction and communication with them are offered.

In the article, the author was centered in the most problematic situations that may arise in the course of training during the war. First of all, it is the role of teachers and parents in the psychological support and assistance of elementary school students. It is proved that the need to search for a balance between «war» and «peace», that is, both teachers and parents during the war should learn to balance in cooperation with younger students without denying a war that continues or overwhelming on it.

Further study require the issue of preserving the mental health of students in the course of war in the conditions of war

Key words: primary school students, psychological support, war conditions, psychological protection, coping strategy.